

Розділ 3

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВ І ГАЛУЗЕЙ

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2021.2\(58\).39-45](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2021.2(58).39-45)

УДК 330.1

Агій Я.Ю., Данайканич О.В., Кубіній В.В.

МОДЕЛІ ПІДПРИЄМСТВА: СУЧАСНИЙ РАКУРС

Підвищення ефективності діяльності підприємства значною мірою визначається теоретичним концептом, відображенням в певній моделі. Метою даного дослідження є окреслення моделей підприємства в залежності від теоретичного концепту бізнесу, його створення та ефективного функціонування. В процесі дослідження були застосовані методи наукової абстракції, систематизації, структуризації та інші. В сучасному калейдоскопі теоретичних підходів традиційно виділяють чотири моделі підприємства: економічна, інституціональна, підприємницька та системна. Запропоновано розширити лінійку підходів та виділити організаційну й інформаційну моделі.

Ключові слова: підприємство, моделювання, економічна модель, інституціональна модель, системна модель, інформаційна модель, підприємницька модель, організаційна модель.

Постановка проблеми. Загострення конкурентної боротьби за ринки збуту та ресурси, що активізувалася під час пандемії, вимагає пошуку нових шляхів підвищення життєздатності вітчизняного бізнесу. В коло напрямків вдосконалення діяльності бізнесу та управління ним входить питання моделювання підприємства, що дозволяє визначити основні імперативи його активності та застосувати різні ракурси поглядів на його контент Крім цього набуває гострого звучання проблема безпеки вітчизняних підприємств. Розглядаючи діяльність підприємств інженерного сегменту у Східній Європі М. Kryshtanovych та інші (2021) висувають проблему «negative impact of the external environment, but also by insufficient attention to the problem of ensuring business security by both owners and managers» [3]. Її вирішення значною мірою обумовлено правильним підходом до моделювання підприємства вже на стадії його

створення, що дозволяє окреслити переваги та загрози, що можуть виникнути в економічному, інституційному, організаційному та іншому полі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика моделювання підприємств знаходиться в епіцентрі наукової думки. В одному з наших попередніх досліджень (2020р.) доведено, що «вдосконалення типологізації видів діяльності й застосування сучасних методів оцінки доходу підприємства» [6] сприяє підвищенню ефективності бізнесу, а це, в свою чергу, залежить від обраної засновниками моделі підприємства в якості базової.

Проблема ефективності територіальних підприємств та їх вплив на результати місцевих громад поставлена Honcharenko I., Dubinina M. та ін. (2021р.) [1]. Розглядаючи «Key indicators of the regional development», автори підкреслюють необхідність врахування інституційних, економічних та інших складових, що визначають успіх розвитку громади. Разом з тим, можливості моделювання бізнес систем та територіальних об'єднань залишаються поза увагою авторів.

Доцільність моделювання від рівня підприємства до рівня регіону як фактору ефективності та конкурентоспроможності піднята Kubiniy Natalya; Marhitich Viktoria; Kosovilka Tamila (2019), які доводять, що основними принципами моделювання на рівні регіону (що адекватно принципам моделювання підприємства), є наступні: «1. Conceptuality – the development is based on a clearly formed vision of the prospects for the functioning of the region. 2.

©Агій Я.Ю., к.е.н., доц., доцент кафедри економіки і підприємництва, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», e-mail: yaroslav.agiy@uzhnu.edu.ua

Данайканич О.В., ст. викладач кафедри економіки і підприємництва ДВНЗ «Ужгородський національний університет», e-mail: oksana.danaikanych@uzhnu.edu.ua;

Кубіній В.В., к.е.н., доцент кафедри економіки і підприємництва ДВНЗ «Ужгородський національний університет», e-mail: volodymyr.kubiniy@uzhnu.edu.ua

Empathy as a principle is the ability of regional management to feel, predict the future state of the economic system and its organizational and economic potential, obtained as a result of managerial decisions. 3. Utility as a practical orientation. The development should not be aimed only at building certain ideal models, but should have a concrete practical result. 4. Variety. The mechanisms involved in the development process should cover various areas and management methods» [4]. Разом з тим, вказані імперативи не відкривають організаційні та підприємницькі сторони діяльності підприємства та регіональної економіки.

У деяких останніх публікаціях наголос ставиться на бізнес-моделях, які відтягує увагу від загально фірмових питань, що значною мірою обумовлюють успіх підприємства. Разом з тим, коло проблем, що пов'язані саме з моделюванням, розширюється, що диверсифікує підходи до проблеми. Так, Marko Peric, Jelena Durkin and Vanja Vitezic (2017) доводять, що «First, although there are no generally accepted definitions for either the business model or its building blocks, academics and practitioners agree that a business model is all about value. Second, a business model is not the same as a strategy but it has an important role in strategy implementation. Third, sustainability is found to be a hot topic for business models and has been increasingly used in symbiosis with this concept» [5]. При всій правомірності вказаної позиції автори залишають поза увагою зв'язок між понятійним апаратом та практичним наповненням моделі й моделювання.

Метою даного дослідження є окреслення моделей підприємства в залежності від теоретичного концепту бізнесу, його створення та ефективного функціонування.

Результати дослідження. Модель – це дублювання контенту, мети, фрейму та інших складових певного явища. Дублювання може бути фізичним (наприклад, модель літака) або описовим, експлікативним (модель поведінки студента).

Модель підприємства – це опис його основних рис, елементів, наприклад, змісту, мети, завдань, принципів, особливостей, конфігурації і т.д.

Під моделлю підприємства в економічній літературі розуміють цілісну систему поглядів на сутність, поведінку та еволюцію підприємств тієї чи іншої групи, яка може бути сформована за географічною, часовою, галузевою ознаками, за розміром, за належністю до певної організаційно-правової форми, наявністю певної форми власності тощо.

Тобто опис чи побудування моделі підприємства здійснюється в контексті певного теоретичного підходу. Підходів до сутності підприємства є велика кількість. Найбільш поширеними є наступні чотири:

- економічна теорія, дозволяє описати господарську (економічну) модель підприємства;
- інституційний підхід, обумовлює, відповідно, інституційну модель;
- підприємництва модель, являє собою продукт погляду на підприємство з позиції підприємницької діяльності;
- системний погляд, дозволяє сконструювати системну модель підприємства.

Розвиток теорії підприємства дозволяє виділити ще дві моделі, це організаційна та інформаційна (Рис. 1).

Рис. 1 Моделі підприємства*

*Джерело: побудовано авторами

1. Економічна модель підприємства. Економічна модель підприємства описує економічну

поведінку фірми, в першу чергу враховує ресурси, їх вартість, якість, обсяги, ефективність

використання, продуктивність. Економічна модель розглядає підприємства як суб'єкта рин-

кових відносин, який діє в межах конкуренції. Її базова дескрипція запропонована на рис. 2.

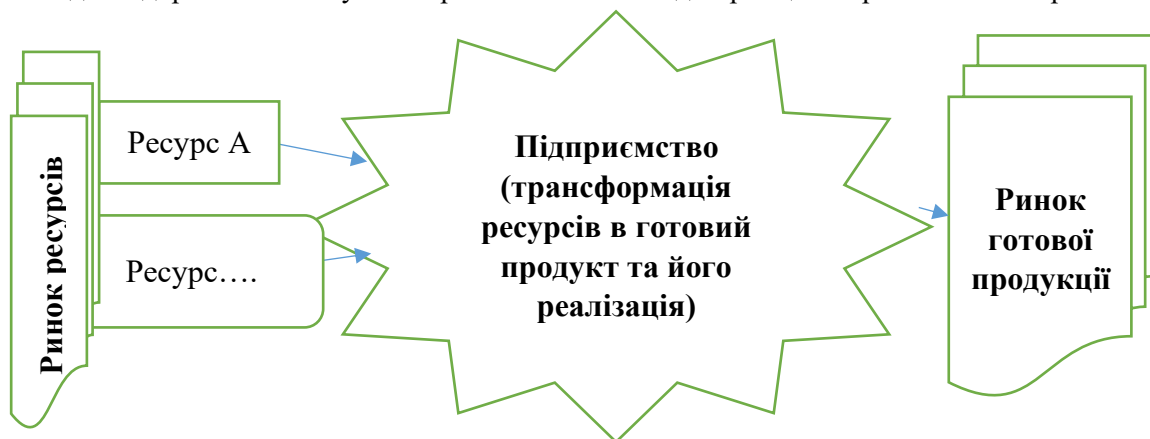

Рис. 2 Економічна модель підприємства

*Джерело: побудовано авторами

2. Інституціональна модель підприємства. Інститут – це сукупність норм, правил, що визначають порядок поведінки суб'єкта, його взаємовідносини з навколишнім світом.

Для прикладу запропонуємо наведену в монографії В.П. Мікловди та його односторонню класифікацію інститутів Р. Міллса, який «нараховував у сучасному суспільстві п'ять інституційних порядків, маючи на увазі головні інститути:

1. Економічний – інститути, що організують господарську діяльність.
2. Політичний – інститути влади.
3. Сімейний – інститути, що регулюють статеві відносини, народження і соціалізацію дітей.
4. Військовий – інститути, що організують законне існування.
5. Релігійний – інститути, що організують колективне шанування богів» [8].

«Виходячи з цього, економічні інститути можна охарактеризувати як сукупність

формальних та неформальних норм і правил, які регулюють поведінку людей в економічній сфері діяльності. Переваги цього підходу в тому, що чітко можна розрізнити і порівняти поняття «економічний інститут» та «економічна організація». Економічні організації – це суб'єкти, які функціонують за інституціональними правилами, але й мають певний ступінь свободи вибору своєї поведінки. Причому ступінь їх підпорядкування правилам залежить від рівня інституціонального контролю» [7].

Підприємство з інституціональних позицій – це набір взаємоузгоджених правил, створених для досягнення в процесі господарської діяльності покладеної мети та забезпечення конкурентоспроможності бізнесу. Модель підприємства з позиції інституціональної теорії представлена на рис.3.

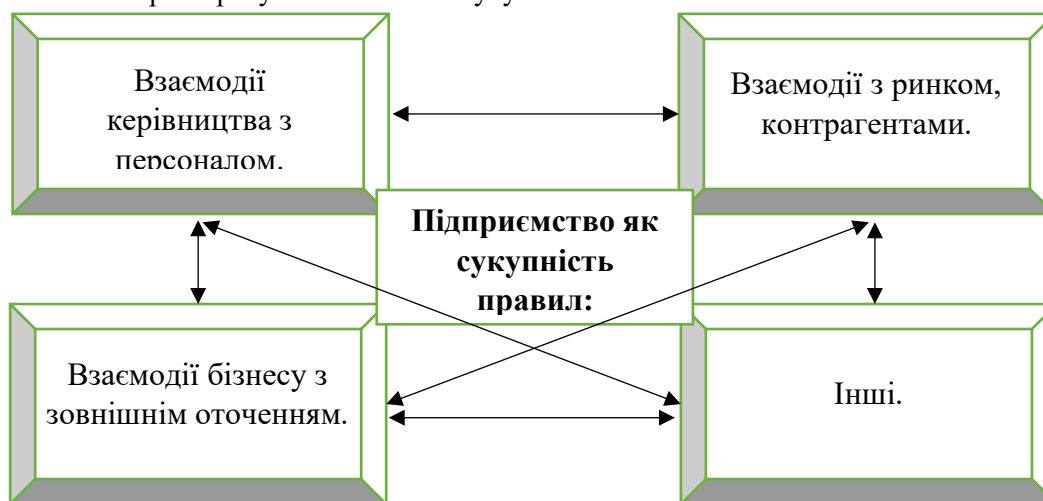

Рис. 3 Підприємство в контексті інституціонального ракурсу

*Джерело: побудовано авторами

3. Організаційна модель підприємства. Деякі автори публікацій та підручників ставлять знак рівняння між інститутом та організацією. Фахівці Національної академії внутрішніх справ обґрунтовують різницю між інститутом та організацією наступним чином: «Багато соціологів називають соціальні організації різновидом соціального інституту, але вони мають відмінні від них риси:

1. Соціальна організація утворена усвідомлено і цілеспрямовано для досягнення конкретних цілей своєї діяльності. Вона є певним засобом (інструментом) вирішення завдань. Переслідувана організацією мета не обов'язково збігається з цілями людей, що беруть участь у її діяльності. Тому організація створює різні системи стимулювання, за допомогою яких залучає індивідів до діяльності для досягнення загальної мети.

2. Соціальна організація має чіткий загальнообов'язковий порядок, система її статусів і ролей – ієрархічну структуру. Їй властивий високий ступінь формалізації відносин. Відповідно правила, регламенти, розпорядок

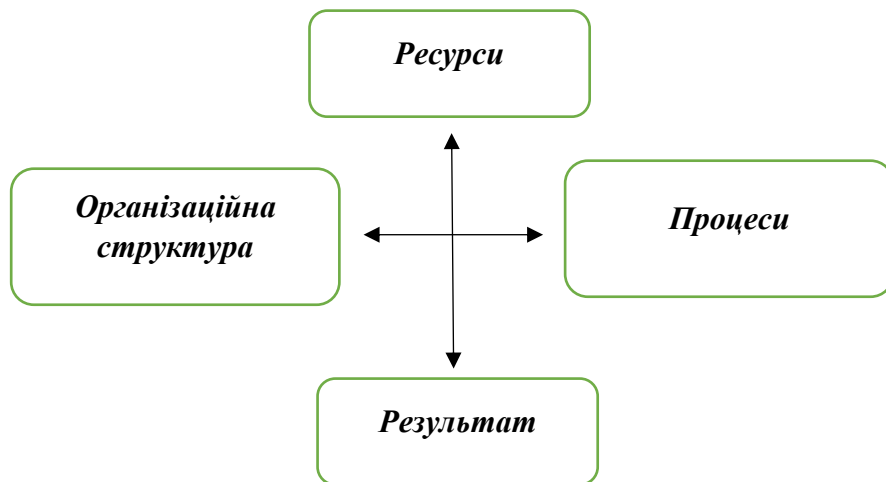
охоплюють усю сферу поведінки її учасників, соціальні ролі яких чітко визначені, а відносини передбачають владу і підпорядкування (субординацію).

3. Для підтримування стабільності відносин, координації дій кожна організація повинна мати координуючий орган або систему управління. Функції її різноманітні, а оптимальний їх набір залежить від цілей організації, зовнішнього середовища» [9].

Виходячи з вказаного постулату підприємство є організацією, яка характеризується наступним чином:

1. Має мету і завдання.
2. Організація володіє або залучає ззовні ресурси, необхідні для її функціонування (людські, фінансові, інформаційні та ін.)
3. Має поділ праці, який обумовлює її структуру.
4. Має керівний орган, який виконує функції планування, організації, мотивації, контролю та ін.

Термін організація застосовується як відносно до певної структури, так й до процесу.

Рис. 4 Організаційна модель підприємства

*Джерело: побудовано авторами

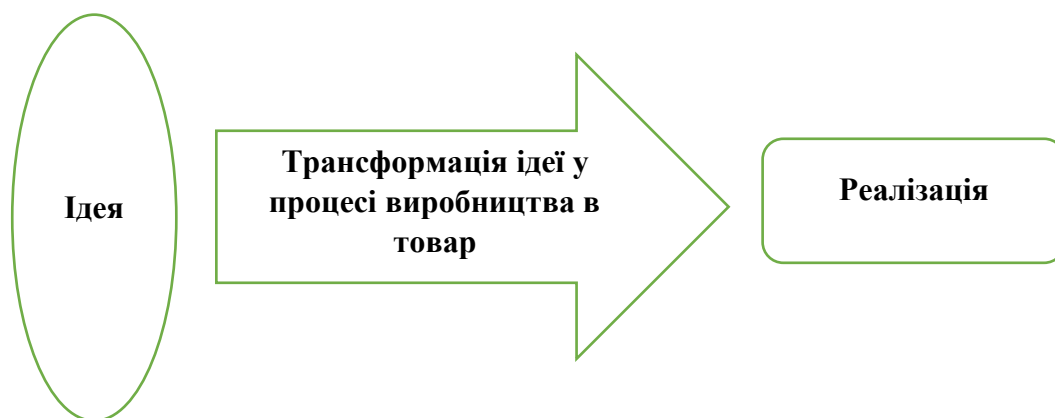
4. Підприємницька модель підприємства. «Підприємництво може бути розглянуто як особливий вид стратегічної інноваційної економічної або соціальної діяльності, яка полягає у новаторському підході до залучення і використання ресурсів та виробництві

інноваційних товарів чи послуг» [8].

Риси підприємництва:

- новаторство;
- ризикованість.

Підприємницька модель запропонована на рис.5.

Рис. 5 Підприємницька модель підприємства

*Джерело: побудовано авторами

5. Системна модель підприємства.

Система – це взаємозв'язок елементів, які у взаємодії являють ціле і відокремлені від зовнішнього середовища.

Принципи системи:

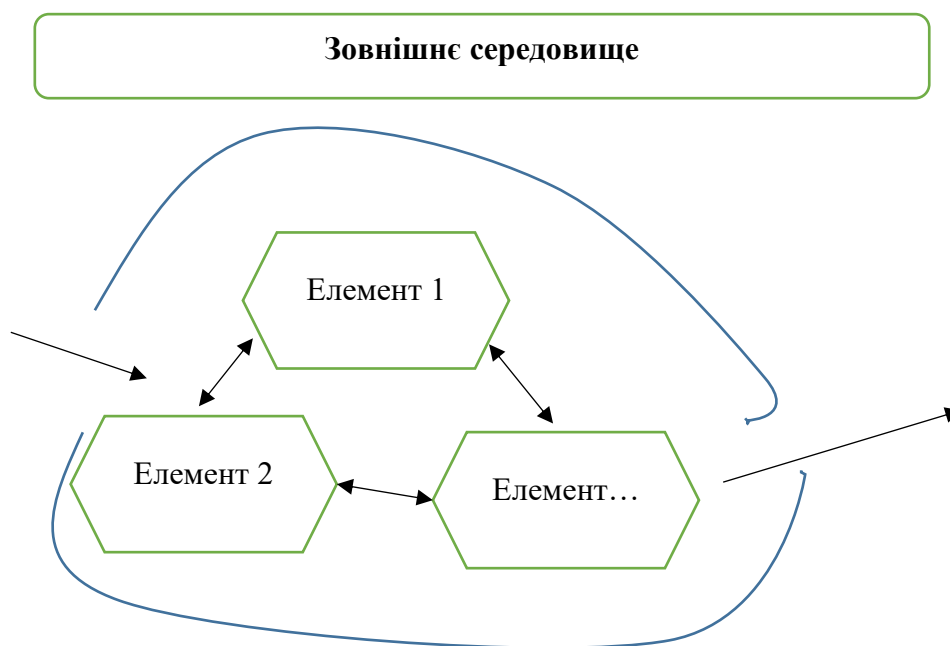
1) цілеспрямованість (наявність загальної мети дії системи і підпорядкування їй цілей

структурних елементів);

2) холізм – принцип пріоритету цілого над частиною (системи над її елементами);

3) емерджентність – наявність у системи якостей, не властивих її елементам;

4) взаємодія із зовнішнім середовищем (для відкритих систем, якою є підприємство).

Рис. 6 Підприємство як система

*Джерело: побудовано авторами

6. Інформаційна модель підприємства.

Інформація – «any kind of knowledge that is exchangeable amongst users, about things, facts, concepts and so on, in a universe of discourse» [2]. (Будь-який вид знань, якими можна обмінюватися

між користувачами, про речі, факти, концепції тощо у всесвіті дискурсу – переклад авторів).

Підприємство в контексті теорії інформації – це сукупність знань про минулий, сучасний стан та перспективи діяльності підприємства.

Рис. 7 Інформаційна модель підприємства

*Джерело: побудовано авторами

Визначаючи модель, рекомендовано мати на увазі, що моделювання – це форма абстракції і залежить від позиції автора, його здібностей до абстракції та узагальнення, концептуального бачення та інших факторів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підвищення ефективності діяльності підприємств значною мірою залежить від бачення його структурно-цільового контенту, можливостей та стратегії розвитку засновниками та керівництвом бізнесу. В свою чергу організаційно-культурний та економічний устрій підприємства формується в залежності від вибору моделі, що складає філософську основу бізнесу. Крім цього, теорія бізнесу доводить, що в коло напрямків вдосконалення діяльності бізнесу та управління ним входить питання моделювання підприємства, а це дозволяє визначити основні імперативи його активності.

Доведено, що модель підприємства – це опис його основних рис, елементів, наприклад, змісту, мети, завдань, принципів, особливостей, конфігурації і т.д. Опис, тобто побудування моделі підприємства, здійснюється в контексті, на основі певного теоретичного підходу

В сучасному калейдоскопі теоретичних підходів традиційно виділяють чотири моделі підприємства. Економічна теорія дозволяє описати господарську (економічну) модель підприємства. Інституційний підхід обумовлює, відповідно, інституційну модель. Підприємництва модель являє собою продукт погляду на підприємство з позиції підприємницької діяльності. Теорія систем дозволяє сконструювати системну модель підприємства.

Запропоновано розширити лінійку підходів та виділити організаційну й інформаційну моделі. Організаційна модель являє собою дескрипцію взаємодії ресурсів з результатами, які отримані внаслідок функціонування певної організаційної структури, що забезпечує здійснення визначених процесів. В статті представлена також інформаційна модель. Підприємство контексті теорії інформації – це сукупність знань про минуле, сучасний стан та перспективи діяльності підприємства.

В подальшому дослідженні запропоновано зробити порівняльний аналіз модельного ряду підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Honcharenko I., Dubinina M., Kubiniy N., & Honcharenko O. Evaluation of the regional public authorities activities. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. №43 (1), pp.90-99. URL: <https://doi.org/10.15544/mts.2021.08>.
2. Information technology. Open distributed processing. Reference model: Foundations. Part 2. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:10746:-2:ed-2:v1:en>.
3. Kryshtanovych M. and Akimov, L.M. and Akimov O.O. and Kubiniy N. and Marhitich V. Modeling the Process of Forming the Safety Potential of Engineering Enterprises. *International Journal of Safety and Security Engineering*. 2021. №11. pp. 223-230. URL: <https://doi.org/10.18280/ijss.110302>.
4. Kubiniy Natalya; Marhitich Viktoria; Kosovilka Tamila. Potential of strategic development of regional economy. *Challenges of Globalization in Economics and Business* (The 4th International Scientific Conference. Georgia, Tbilisi, November 1-2, 2019 Proceedings). – Tbilisi: Ivane Javakhishvili Tbilisi State University. Economics and Business Faculty, 2019. pp. 237-242. URL: <http://dspace.tsu.ge/xmlui/handle/123456789/523/>.

5. Peric M, Durkin J, Vitezic V. The Constructs of a Business Model Redefined: A Half-Century Journey. *SAGE Open*. September 25, 2017. URL: doi:10.1177/2158244017733516/.

6. Кубиній Н.Ю., Данайканич О.В., Кубиній В.В. Методичні аспекти аналізу доходу підприємства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. Випуск 1 (55). Ужгород, 2020. Ст. 97-102.

7. Матвеев С.О., Лясота Л.І. Економічна соціологія : підручник. Суми : Університетська книга, 2006. 184 с.

8. Мікловда В.П., Шандор Ф.Ф., Кубиній Н.Ю., Мошак С.М., Дідович Ю.О., Огородник В.О., Максимчук Я.С., Кубиній В.В. Конкуреноспроможність економічних систем та стратегічне управління нею: гносеологічний та утилітарний ракурси : монографія. Мукачево : Карпатська вежа, 2015. 420 с.

9. План конспект проведення лекційного заняття з теми №6. «Соціальні інститути» з навчальної дисципліни «Соціологія».

URL:

https://www.google.com/search?rlz=1C1GCEA_enUA798UA798&sxsrf=AOaemvITAJ88HRM4RhhfHJnLKcEP8xf4bA:1630212311554&q=%D0%9E%D1%81%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B0+%D0%86%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%82+%D1%8F%D0%BA+%D1%81%D1%83%D0%BA%D1%83%D0%BF%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C+%D0%BD%D0%BE%D1%80%D0%BC&spell=1&sa=X&ved=2ahUKEwi-9vONttXyAhWQuaQKHcPfcPcQBSgAegQIARA2&biw=1146&bih=640

REFERENCES

1. Honcharenko, I., Dubinina, M., Kubiniy, N., & Honcharenko, O. (2021). Evaluation of the regional public authorities activities. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. №43 (1), pp.90-99. Retrieved from: <https://doi.org/10.15544/mts.2021.08>. [in English].

2. Information technology. Open distributed processing. Reference model: Foundations. (n.d.). Part 2. Retrieved from: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:10746:-2:ed-2:v1:en>. [in English].

3. Kryshchanovych, M., Akimov, L.M., Akimov, O.O., Kubiniy, N. & Marhitich, V. Modeling the Process of Forming the Safety Potential of Engineering Enterprises. (2021). *International Journal of Safety and Security Engineering*. 11. 223-230. Retrieved from: <https://doi.org/10.18280/ijss.110302>. [in English].

4. Kubiniy, Natalya; Marhitich, Viktoria; Kosovilka, Tamila (2019). Potential of strategic development of regional economy. *Challenges of Globalization in Economics and Business (The 4th International Scientific Conference. Georgia, Tbilisi, November 1-2, 2019 Proceedings)*. Tbilisi: Ivane Javakhishvili Tbilisi State University. Economics and Business Faculty. pp. 237-242. Retrieved from: <http://dspace.tsu.ge/xmlui/handle/123456789/523/>. [in English].

5. Peric, M., Durkin, J., & Vitezic, V. (2017). The Constructs of a Business Model Redefined: A Half-Century Journey. *SAGE Open*. Retrieved from: 10.1177/2158244017733516/. [in English].

6. Kubiniy, N.Yu., Danaikanych, O.V., & Kubiniy, V.V. (2020). Metodichni aspekty analizu dokhodu pidpriemstva [Methodical aspects of enterprise income analysis]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia «Ekononika» – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Economics series*. 1 (55). 97-102. [in Ukrainian].

7. Matvieiev, S.O. & Liasota, L.I. (2006). *Ekononichna sotsiolohiia: pidruchnyk [Economic sociology: a textbook]*. Sumy: Universytetska knyha [in Ukrainian].

8. Miklovda, V.P., Shandor, F.F., Kubiniy, N.Yu., Moshak, S.M., Didovych, Yu.O., Ohorodnyk, V.O., Maksymchuk, Ya.S., & Kubiniy, V.V. (2015). Konkurentospromozhnist ekonomichnykh system ta stratehichne upravlinnia neiu: hnoseolohichnyi ta utylitarnyi rakursy: monohrafiia [Competitiveness of economic systems and strategic management: epistemological and utilitarian perspectives: monograph]. Mukachevo: Karpatska vezha. [in Ukrainian].

9. Plan konspekt provedennia lektiinoho zaniattia z temy № 6. «Sotsialni instytuty» z navchalnoi dystsypliny «Sotsiolohiia» [Plan summary of the lecture on the topic №6. "Social Institutes" in the discipline "Sociology"]. (n.d.). Retrieved

from:

https://www.google.com/search?rlz=1C1GCEA_enUA798UA798&sxsrf=AOaemvITAJ88HRM4RhhfHJnLKcEP8xf4bA:1630212311554&q=%D0%9E%D1%81%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B0+%D0%86%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%82+%D1%8F%D0%BA+%D1%81%D1%83%D0%BA%D1%83%D0%BF%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C+%D0%BD%D0%BE%D1%80%D0%BC&spell=1&sa=X&ved=2ahUKEwi-9vONttXyAhWQuaQKHcPfcPcQBSgAegQIARA2&biw=1146&bih=640. [in Ukrainian].

Отримано 12.09.2021